

zemlje od bola i nemoći, gledali nezapamćene zločine i ljudsku surovost u najgorem obliku. Sada, u Brigadi, naći će se tamo gde je najpotrebnije.

Redaju se govornici. U vazduhu trepere njihove svečane reči o borbi, jedinstvu, Partiji. Trude se da im govor ima uzvišeni smisao. A ljudi slušaju. Nisu više pojedinci, sada su Brigada. Pod njenom zastavom, u njenoj koloni, ratnici će koračati putem borbe ili ginuti i nestajati, na njenom pohodu ka miru i slobodi.

Prethodnica partizanske Slavonije

Oktober 1942. godine. Na svetskim ratištima sukobi dostižu vrhunac. Ipak, nacistička sila popušta i na Istoku i na Zapadu. Tih dana Vrhovni štab, koji je bio u Bosanskom Petrovcu, naređuje da se oslobodi Bihać. Na pomolu je konstituisanje antifašističkog narodnog oslobođenja Jugoslavije u tom gradiću. U Vrhovnom štabu se užurbano radi na formiranju 1. i 2. proleTERSKE divizije. Vrhovni komandant će tim povodom kazati: „Ove naše brigade, koje su izrasle iz malih partizanskih odreda, koje su prerasle u divizije, sutra će prerasti u korpuse i armije, jer su one jezgro iz kojega naš narod kuje svoju armiju...“.

U isto vreme iz Glavnog štaba Hrvatske u Štab 3. zone učestalo stižu direktive da je potrebno energičnije proširivati oslobodilački pokret. Naglašavan je stav vrhovnog komandanta Tita da je čvor situacije u Hrvatskoj, severno od Save, a Slavonija postaje izuzetno važna za razvoj ustanka i oružane borbe u tom delu Jugoslavije. Glavni štab Hrvatske upozorava štab 3. zone i na to da još nije učinio

ozbiljnije korake na stvaranju slobodne teritorije i uspostavljanju nove narodne vlasti sa organizacijama fronta, žena i omladine.

Prva slavonska brigada napušta Budiće. Kuda idemo, šta nas očekuje? To je šapat u koloni koja vijuga šumskim putevima prema Psunju.

Meštani Podvrškog sela, desetak kilometara udaljenog od Nove Gradiške, počeli su da peku rakiju i dovršavaju preostale jesenje radove. Ispred škole sede dokone ustaše. Neki su krenuli da probaju novo vino. Ispod prividnog mira i spokojsva, Podvrško krije svoju zlu stranu. To je ustaško uporište, središte tabora. Tabor je osnovna čelija ustaške vojne i političke vlasti. Tabornik je njeno oličenje, Paveliću zakleti ustaša. U Podvrškom je bilo oko šezdeset ustaša, dobro naoružanih i osionih. Već godinu i po dana oni prave zločinačke ispade u okolnim selima, gde je mahom srpski živalj i čine užasna zlodela. Snjegavić, Pasikovci, Čečavec su opustošena i popaljena sela, zavijena u crno, u jad i beznade. To su simboli ustaške vlasti.

Posle nekoliko dana provedenih u selima podno Psunja, gde je izvršeno sređivanje i organizaciono učvršćivanje jedinica, Prva slavonska brigada kreće na prvi od svojih čuvenih marševa.

Dovoljna je bila samo reč, pokret, pa da za manje od desetak minuta brigada bude spremna za marš. Partizan sve svoje nosi na sebi, gotovo se nikad ne svlači, pa je uvek spreman da krene, da maršuje danima i noćima, često bez hrane i pravog odmora.

Gotovo u jednom potezu, tokom noći, Brigada je prepešačila ceo Psunj i našla se sutradan na njegovim južnim obroncima. Zadatak: uništiti upori-

šte Podvrško. Cilj je dvostruk: ohrabriti i zaštititi progonjeni srpski živalj psunjskih sela i, drugi, nadomak Nove Gradiške, na teritoriji gde je pretežno hrvatsko stanovništvo, potaknuti oslobodilački pokret. Zamisao manevra je bila jednostavna: većinom Brigade opkoliti uporište, dok će 2. bataljon pod komandom Gece Bogdanovića i Cede Grlića iznenadnim napadom likvidirati ustašku posadu.

Privlačeći se kroz vinograde, kukuruze, jarke i mede partizani su u sumrak iznenadili stražu. Planuli su pucnji. Rasturene po kućama ustaše su panično bežale prema školi i nekoliko utvrđenih zgrada u središtu sela. Partizani su u jednom naletu upali sa svih strana i saterali posadu u školu i nekoliko kuća. Ali, dalje se nije moglo. Ustaše su, dobro naoružani, ubitačnom vatrom tukli sve prilaze. Bila je to odbrana do smrti. A oni su još do pre samo neku godinu bili golobradi mladići, bez pravih predstava o velikom svetu, bez dubljih saznanja o moralnim i političkim ponorima u koje su ih uvlačili. Mržnja ih je zarazila kao kuga, a kada su obukli uniforme sa slovom U i kada su bili nahuškani, kao divlji i pomahnitali su ubijali, klali, kasapili svoje dojučerašnje komšije i prijatelje, od male dece do nemoćnih starica i staraca. Time su izbrisali u sebi svaku ljudskost i pravo na razumevanje i oprost. Oni su to znali i sada su odbijali i pomisao da se predaju. Psovali su, podvriskivali, otvarali ubitačnu vatru, stvarajući privid svoje hrabrosti. A to je bila samo druga strana očaja, predsmrtni strah.

Nakon ponovljenih poziva na predaju, jer će biti gađani topom, ustaše su posprdno odgovarale: otkud partizanima top? I još žešće se branili. A Brigada je zaista imala mali brdski top. Posebna je

priča kako je do njega došla. Milan Stanivuković Oficir je u jednoj borbi slomio otpor ustaša u jednoj školi. Oko tridesetak ih je poginulo ili bilo teško ranjeno, deset ih je zarobljeno, a jedan manji broj je ipak uspeo da pobjegne za Novu Gradišku. Nadalje od škole plamtela je zgrada iz koje se do kraja očajnički branio ustaški tabornik.

Borba je ubrzo prestala. Plamen je još obasjavao selo kroz koje je prolazila Brigada, a narod je izlazio iz kuća, snebivajući se pred tolikom vojskom i pred gotovo prijateljskim ponašanjem partizana prema njima. Očekivali su čuda: ubijanja, paljevine, pljačku, silovanje. Za njih su partizani bili srpski razbojnici, golotinja, otpadnici kojima ništa nije sveto ni drago. Tako im je govorila ustaška vlast i propaganda.

Sutradan je u selu održan miting. Govorio je komesar 2. bataljona Čedo Grlić, a i neki istaknuti partizanski rukovodioci Hrvati. Pevale su se pesme iz svih krajeva Slavonije, vilo se brdansko i šokačko kolo. Sve je to veoma uticalo na uspostavljanje kakve-takve duhovne veze sa žiteljima ovoga kraja koji su dugo bili pritisnuti šovinističkim predrasudama.

Za Brigadu je zauzimanje Podvrškog, u čijoj borbi su poginula trojica partizana, a nekoliko ih je ranjeno, bilo veliko moralno ohrabrenje. Kao vojna jedinica ona je besprekorno izvršila prvi borbeni zadatak.

*

Dok je formirana Brigada, u Štab Zone stigli su neprijatni izveštaji: na Bilogori neprijatelj hara, pali, ubija stanovništvo, pretežno po srpskim selima:

Dapčevici, Peratovici, Grdevici, pod izgovorom da ta sela pomažu partizanima. Štab Zone odmah upućuje na Bilogoru 1. bataljon tek formirane Brigade. U toku usiljenog marša na Vranom kamenu, bataljon je naišao na satniju domobrana iz Virovitice i u kratkoj susretnoj borbi zaplenio brdski top sa tri kare granata. Ovaj dragoceni trofej odmah je upućen u štab Brigade, a upotrebljen je uspešno u napadu na Podvrško.

Međutim, 1. bataljon tek su čekala iskušenja. Vodi ga komandant Đuro Dulić, tridesetogodišnjak sa naočarima, dobroćudnog izgleda i držanja i jakog bačkog naglaska. I Dulić je prešao zamršeni borbeni put. Iz Bajmoka kraj Subotice, gde ga je zatekla kapitulacija, patriotski zov vodi mladog opštinskog činovnika i carinika u ustaničku Radevinu u Valjevski partizanski odred. Mirni i dobrodušni Đuro postaje izuzetno hrabar borac, a ubrzo i valjan starešina. Kada su se partizani povlačili iz Srbije, Đuro sam u zaštitnici svoga voda sačekuje četiri tenka. Tri propušta, a na četvrti baca flašu sa benzinom. To je bio jedan od prvih uništenih tenkova u Jugoslaviji. Vest o Dulićevom podvigu se brzo rašćula po partizanskim jedinicama, a pohvalio ga je i Vrhovni štab u svom Biltenu. Iz Bosne, gde je uvršten u Prateću četu Vrhovnog štaba, sa još nekoliko proverenih i hrabrih boraca i rukovodilaca, u maju 1942. upućen je u Slavoniju radi popune starešinskog kadra.

Komesar bataljona je Mirko Bulović Zet, mladolikog, produhovljenog lica, sa upadljivom trorogom, partizanskom kapom. Star je dvadeset i jednu godinu, a rođen u Slavonskoj Orahovici ispod Krndije. Školovanje je nastavio u Slavonskom Brodu, gde

je rano ušao u redove revolucionarne omladine i postao član Skoja. Kada je Nemačka napala SSSR, u Donjim Andrijevcima je održan sastanak partijske ćelije na koji je, iako skojevac, pozvan i Mirko. To je bio znak izuzetnog poverenja u njegovu odanost i sposobnost. Tada mu je rečeno da se sakriva dok ne bude prebačen u planinu radi organizovanja prve partizanske borbene grupe. I zaista, već posle desetak dana, sredinom jula, Mirko je postao borac u Diljskoj partizanskoj grupi. Hrabar, pravog skojevskog ponašanja i vaspitanja, upoznat sa osnovnom

Jedan od mnogih, hrabrih i požrtvovanih kurira slavonskih jedinica

marksističkom literaturom, Mirko je bio predodređen da se u partizanskim jedinicama razvija kao politički rukovodilac, kao komesar. Taj uspešan put potvrđen je i time što je postavljen za komesara 1. bataljona 1. brigade. Za tako mladog čoveka to je bilo izuzetno priznanje. Komandiri četa su Pajo Orozović Brko,*-Jovo" Adzija, prvoborac i Ljuban Popović, takođe partizan od 1941.

Po dolasku na Bilogoru, 1. bataljon je stavljen pod komandu Moslavačkog partizanskog odreda radi osujećenja daljih namera neprijatelja. Planirani su napadi na uporišta u Velikoj Pisanici i Velikom Grđevcu. U Pisanicu su partizani ušli bez otpora pošto se neprijatelj povukao, ali u Velikom Grđevcu neprijatelj je čekao.

Prvi bataljon štićen moslavačkim jedinicama trebalo je da zauzme uporište. Njegovi borci, uglavnom Bilogorci, iz sela koja su stradala od ustaša i domobrana, sa gorčinom su se prikradala Grđevcu u kome je, navodno, bilo oko osamdeset neprijateljevih vojnika. Do tog podatka došli su partizanski obaveštajci. Međutim, uoči napada, u uporište su se neopaženo provukle još dve satnije zloglasnih legionara iz Daruvara, tako da su Bilogorci dočekani od premoćnijeg neprijatelja. Već u prvom naletu, u jurišu ispred svoje čete, teško je ranjen komandir Jovo Adžija. Mitraljez je pokosio i braću Petra i Đuru Lukača, mladića iz nedalekog sela Topolovice kojima je to bilo prvo vatreno krštenje. Deset partizana je poginulo, neprijatelj se sve žestće branio i, najzad, od daljeg napada se moralo odustati. Bila je to gorka pouka.

Partizani su se borili sa svirepim i nadmoćnim neprijateljem, ne baš dobro naoružani, uvek oskudevajući u municiji, podnoseći napore, blato, studen, bespuća, primoravali su svakog borca na natčovečanske napore, a kada bi koji poginuo - to je za sve bila velika tuga. Sada se, eto, desilo da za samo kratko vreme deseterica drugova izgine, što je bila prava tragedija. Štab Zone je strogo zamerio štabu 1. bataljona zbog neopreznosti, a oficir bataljona zadužen za informisanje je smenjen. Ali, boravak 1. bataljona obodrio je stanovništvo Bilogore. Njegovo prisustvo po selima, mitinzi, veselja, druženja, izgled narodne vojske, poštovanje stanovništva, čak i nenaklonjenog partizanima, zatim prisnost, srdačnost i mladost boraca, sve je to osvajalo ljude i bilo u potpunoj suprotnosti sa nadmenošću i brutalnim ponašanjem neprijateljeve vojske.

Jesenja kiša je sve hladnija, polja postaju crna, neopisivo teška. Ide se mučno preko uzoranih polja i mokre ilovače koja zadržava korak. Takva je Posavina. Brigada je nadomak Nove Gradiške, gde još nije kročila partizanska noga. Domaće ustaše su se razbežale iz sela Baničevac, Bačindol i Rešetare. U tom selu, samo kilometar udaljenom od Nove Gradiške, bataljon Dake Puača presreo je automobil sa šumarskom komisijom, a u Baničevcu je uništena službena arhiva. Na cesti prema Slavonskoj Požegi, na zasedu 3. bataljona naišao je nemački kamion.

Borbeni zadatak Brigade je da brzim i uspešnim prepadima uništi manja, ali važna uporišta neprijatelja i tako proširi i poveže oslobođenu teritoriju. Politički, pak, njeno pojavljivanje u kraju gde je stanovništvo iz straha i neobaveštenosti bilo veoma uzdržano, pa i odbojno prema oslobodilačkoj borbi, trebalo je da potakne i mobiliše za borbu protiv partizana.

Bačindol je tipično slavonsko selo. S obe strane ceste nalazile su se iste dvodelne prizemne kuće sa po dva prozora, ispred travnjak, a iza dvorišta i vrtovi. Putem su se gegale debele guske, a na mrkom drveću vrane formirale svoja jata. Rat je izmenio sliku sela. Doneo je strah, neizvesnost i nevericu. Glavni sokak je pust, a i nad selom se oseća preteći mir. Iz kuća bojažljivo izlaze žene, poneki muškarac i nevoljno odlaze prema školi usred sela. Odjutros su vodni delegati obilazili svako domaćinstvo i pozivali na miting sazvan za poslepodne.

Miting, ta strana reč, koju su poput mnogih drugih doneli komunisti iz Lenjinove Rusije, a i

borci iz Španije, brzo se odomaćila i sasvim potisnula domaći izraz zbor ili skup za okupljanje naroda. Miting je postao pojam partizanske institucije, gotovo najvažniji način masovnog susreta i upoznavanja partizanske vojske i stanovništva. Na njemu je dolazilo do opuštanja posle borbi, pretrpljenih neđaća i bola za poginulima, tu bi zaiskrila radost življenja, ljudi su ponovo otkrivali nežnost, tople reči, osmeh, važnost stiska ruke. Ali, najvažniji deo mitinga bili su govori, a naročito govor komesara. On je morao da pridobije narod, da mu razumljivo i ubedljivo predoči ciljeve narodnooslobodilačke borbe, da gane i prodre u svest i dušu ljudi. Za komesara je miting bio ispit i provera njegove sposobnosti, znanja i poverenja koje mu je ukazano.

Slavonija, teritorija sa izrazito izmešanim stanovništvom u nacionalnom, socijalnom i verskom pogledu, sa dubokim političkim podelama i raznim predrasudama, uznemirena i krvlju poprskana, te 1942. godine, još je svojim najvećim delom bila nepoverljiva, uzdržana pred partizanskim zastavama i njihovim pozivima. Za komesarski kadar u 1. slavonskoj brigadi takva situacija je bila pravi izazov.

Komesari su bili sastavni deo rukovodećeg kadra. Uz svakog komandanta i komandira bio je komesar, a u vodovima politički delegat. Sve su odluke donosili zajednički i u svemu bili ravnopravni. Govorilo se: jedna misao - dva tela. Ipak, za vreme borbenih dejstava glavnu reč ima komandant ili komandir, a u zatišju komesar. Komandant naređuje, komesar objašnjava. Prvi kontroliše, drugi brine. Komandant je otac, komesar majka. Ako su komandant i komesar odgovorni za izvršenje svakog borbenog zadatka, komesar je odgovoran da spreči

njegovo ometanje. Komandant je na čelu, komesar na začelju kolone. Ali, komesar je uz to morao da bude primer u svemu, a pre svega tamo gde je najteže. Jer, on je oličavao lik komuniste, onaj magloviti pojam čoveka koji malo traži, a mnogo daje, strog, pravičan i čvrst kao kamen.

U školskom dvorištu se okupilo stotinjak seljana. Gledaju podozrivo ispod spljoštenih i otrcanih šešira, zgureni u gunjevima. Žene su ogrnute teškim vunenim maramama i izgledaju zbunjeno.

Na stolicu se penje mlad partizan, sa crnim tankim brčićima, utegnut i strog. Žamor prestaje. Muk. Tišinu remete gakanje gusaka, lavež nekog psa i poneki pucanj iz daleka. Svi gledaju u komesara 3. bataljona Ivana Senjuga Ujaka. Već prve reči, naglasak, rečenički sklop otkrivaju da je iz ovoga kraja. Kroz masu prođe trzaj. Senjug, dvadesetogodišnjak, prerano sazreo, sa borama i prodornim izrazom što ih utiskuju vetrovi rata bio je rodом iz obližnje Slobodnice kraj Slavenskog Broda. Kao gimnazijalac u radničkoj revolucionarnoj sredini postaje skojevac, a 1941. strasno se baca u antifašističku borbu. Prvih julskih dana jedan je od prvoboraca Slavenskog Broda koji organizuju prvu oružanu partizansku grupu. Od tada, rame uz rame sa Antolovićem, korača partizanskim stazama Slavonije - jedan komandant, drugi komesar istog bataljona.

Senjug počinje rečima o tome da govori kao Hrvat Hrvatima. Bila je to važna tvrdnja. Ljudi pažljivo slušaju. Neće prečuti ni zaboraviti nijednu reč. Sa jednostavnošću svog jezika prenosiće ono što su čuli od suseda do suseda, od bunara do bunara, kroz sokake preko livada do udaljenih rođaka i

prijatelja. Vest o pojavi vojske iz šume u kojoj su Hrvati i Srbi zajedno kao braća, otisnuće se u dobro branjena uporišta, u moćnoj obradi narodne mašte. Najzad, seljaku se desilo nešto izvanredno, što ga je trglo iz apatije i prepuštenosti ratnom haosu koji nije shvatao i prodrimalo je njegovo verovanje u politički mit da se treba pritajiti i čekati. Oslobođilački rat i revolucija bili su tu, pred njihovim vratima.

Još se eho boravka Brigade u blizini Nove Gradiške nije razišao, a ona je, prevalivši jednim maršem više od dvadeset kilometara iznenadno napala i za samo pola sada uništila železničku stanicu Ratkovica na pruzi Pleternica-Slavonska Požega, koju je branilo oko četrdeset domobrana.

*

Dako, komandant 4. bataljona, žustro je obilazio bataljon. Sumorna izmaglica u rano oktobarsko jutro još je više činila lepljivim blato na njegovim čizmama. Umorni borci, posle noćasnog marša, teškog marša sa Dilja na Krndiju, bili su žuti, iscrpeni, ali, pre svega, umorni. Gradište, selo na južnim obroncima Krndije, u zagrljaju dva bistra potoka, primilo je Brigadu koja je po bataljonima i četama raspoređivana za počinak. U dojučerašnjem usnulom selu vrilo je kao u košnici. Tumaranje kolona, zaprega, komora, kurira na konjima, uzvici, komande, psovke, odjednom su selu dali onaj tipično ratni izgled. Dako sreće Gecu i Hrvata, komandante 2. i 3. bataljona. I oni su blatnjavi i mrzovoljni od nespavanja i napora. Sada hitaju u Štab brigade. U prostranoj sobi poveće kuće bogatog seljaka već su svi na okupu: Štab brigade, komandanti i komesari

bataljona i takozvani terenci, članovi komiteta Partije za Slavonsku Požegu.

Domaćica iznosi rakiju, sir, šunku, vareniku. Tolja, komandant Brigade, izgleda samozadovoljan. Utegnut je i sveže izbrijan. Pred njim je na stolu nemački šmajser, poklon od boraca posle borbe u selu Lovčić. Sjajno i dobro oružje. Prvi takav trofej u Brigadi. Ubrzo se prelazi na informisanje i analizu vojnog i političkog stanja po jedinicama. Najviše je reći o selu Lovčić. Tamo je Brigadu, pre dva dana, iznenadno napao ustaško-domobranski bataljon koji su sačinjavali „branioci Višegrada". U metežu koji je nastao Hrvat je sakupio grupu boraca i zašao ovoj bandi iza leđa. Posle kraće, oštre borbe, neprijatelj se povukao, ostavljajući za sobom oko dvadeset mrtvih i ranjenih. Hrvat je sada živo pričao o događajima u Lovčiću i pometnji među ustašama koji su, priređujući iznenađenje, sami bili iznenađeni.

U selu su borci uglavnom već spavali po štalama, senicima, u kućama po podovima. Straže, patrole i ostalo obezbeđenje budno je motrilo sve prilaze selu. Najzaposleniji bili su kuvari, a naj-mrgodniji borci određeni da gule krompir i pomognu da ručak bude što pre gotov.

U Slavonskoj Požegi, Slavonskom Brodu, Pleternici, Novoj Gradiški i drugim mestima nemački i ustaško-domobranski štabovi pažljivo su i budno pratili kretanje i aktivnost Prve slavonske brigade. Po selima su pritajeni agenti, špijuni i neprijatelji dostavljali podatke o njenoj snazi, naoružanju, izgledu, borbenoj spremnosti i kretanju. Čekao se samo pogodan trenutak.

Neumorni Oficir, Milan Stanivuković, vraćao se u Štab pošto se uverio da je Brigada smeštena

prema planu. Borci 3. čete 2. bataljona, u zasedi prema uporištu Bektež, prilegli su po mokroj zemlji, jedva odolevajući snu. Istureni stražari su sanjivo gledali u sivu i hladnu Krndiju. Da su bili budniji i odmorniji možda bi primetili dugačku „zmiju“ što se kroz kupinu zloslutno privlači. Bila je to kolona zelenih uniformi, opasnih „Princ Eugen“ vojnika. Krenu, zastanu, puze.

U selu su meštani aktivisti pozivali narod na večernji miting. Uzbuđenje je potaklo mlade snaše i stasite devojke da se nagizdaju za taj skup. U toj izmešanosti sna i živosti, šljapkanja blata i zveketa kutlača, u uzbudljivim rečima i nagoveštavajućim devojačkim osmesima, u utopljenosti vojske u narod, Brigade u selo, u isprepletenosti i sjedinjenosti oslobodilačke duše i istomišljeništva o neprijatelju, sve je mirisalo na tračak sreće.

U podne je ručak u Dakinom bataljonu bio gotov. Četa se približava kazanu iz koga kulja miris masnog gulaša. Zveckaju porcije i zdele, dežurni upozoravaju na red. Prvi koji su dobili hranu već su posedali u šljiviku i srču vrelu čorbu. Kako je potrebno malo pa da partizan bude zadovoljan i ozaren!

Onda je iznad glava ošinula grmljavina aviona i u isto vreme blesak i detonacije. Kazani, delovi komore, ljudi, konji, sedla - leteli su raskomadani na sve strane. Avioni su naleteli iznenadno, bacajući snopove bombi. Eksplozije, vatra, dim, jauci, po-metnja. Pakao. Taj je trenutak čekao pritajeni stre-ljački stroj oko Gradišta. Krenuli su divlje, otvara-jući ubitačnu vatru, uzvikujući stravične uzvike: kolji, seci, komadaj, forverc, žive hvataj!

Usledio je najopasniji trenutak, kritično stanje. Ne, nije to pakao borbe, osećanje bliske smrti,

fijukanje metaka, zastrašujuće eksplozije, sve ono usled čega mladi i jaki ljudi ostare za tren i što im utiskuje brazde u lice i rane u dušu. To je iznenadna masovna sugestija. Panika. Nesvesni slom. Fatalna bolest rata. Pojedincu se čini da su sve veze, sve one moćne silnice, što čine vojnu jedinicu snagom, iskidane. Pojedinaac je izgubljen, izbezumljen sa užasom u očima, sa samo jednom mišlju - spasiti se bilo kako, pobeći.

Od jedne eksplozije su teško ranjeni komandant i načelnik Štaba, Bogdan Crnobrnja Tolja i Milan Stanivuković Oficir. Na samo desetak metara od njih prodrli su Nemci. I tada su u partizanskim redovima provalili bes i prezir, nadljudska snaga potrebna da se zadrže oni koji beže, da se potisnu slabosti, strah i nadvlada masovno junaštvo. Oni najhrabriji i najprisebniji, komandanti, komesari, prvoborci - već ko zna koliko puta ovako iznenađeni i opkoljeni - odlučnim i samopouzdanim glasom i komandama unosili su red u metež i paniku, uobličavali rulju u kolone, udarne grupe u streljački stroj. Brzo je primećeno da je neprijatelj znatno slabiji od Brigade. Jedna odvažna grupa, koju je predvodio Radojica Nenezić, silovitim jurišem je odbila Nemce i omogućila izvlačenje ranjenog komandanta i načelnika štaba Brigade. Ubrzo su se sredili 1. i 4. bataljon.

Pravac proboja bio je kosa iznad Gradišta, između Lončarskog i Bedeničkog potoka, u njedra šumovite Krndije. Ali, ranjenih i mrtvih partizana bilo je svugde. A partizanski je zakon bio: izvući sve po cenu života. Pod unakrsnom vatom, u ognju borbe, borci su izvlačili i nosili, ili u seljačkim kolima vozili, oko pedesetak mrtvih i ranjenih drugova. Stopu po stopu, od zaklona do zaklona.

Nakon sata borbe bataljoni su se sredili i pod njihovom zaštitom izvučeni su svi nastradali, a zatim i cela Brigada. U sumrak, Brigada je bila van domašaja opasnosti. Na žalost, neprijatelj se dokopao dragocene štapske arhive sa svim brojnim stanjima, komore, nešto oružja i druge opreme. Prva slavonska brigada je zadobila i prvu ozbiljnu ratnu ranu.

*

Na uporišta

Vicko Antić Pepe, komandant Psunjskog partizanskog odreda žurio je u pravcu Zvečeva. Jahao je žilavog dorata iz čijih nozdrva je izbijala gusta para. Pratio ga je kurir, mladi i čutljivi partizan na čijem su opasaču visile fišeklije, bombe i torbica. Nisu razgovarali, što je bio znak da komandant ima svojih briga. Pepe nije znao zašto je tako hitno pozvan u štab Zone. U jedno je bio siguran: Slavonija postaje značajno vojište. A iz direktiva, uputstava i izveštaja Glavnog štaba Hrvatske i Centralnog komiteta KP Hrvatske, upozoravano je da se na tom području zaostaje u stvaranju novih i operativno snažnijih partizanskih jedinica, a i da se kasni sa širenjem i pokretanjem stanovništva, naročito hrvatskog, u antifašističku borbu. Zašto je pozvan: kritika, novi zadatak, nova dužnost?

Ranjena Brigada se povukla na Krndiju, ali je još u toku tegobnog marša sređivala svoje redove. Radojica Nenezic je zamenio Tolju, a Gedeon Bogdanović Geco postao je načelnik Štaba umesto ranjenog Stanivukovića. Energični i žustri Radojica